

HALDUN TANER YOLLARA DÜŞÜNCE

İbrahim DEMİRCİ

Haldun Taner, edebiyatımızda öykü ve oyun yazarı olarak öne çıkmıştır. Ancak o kültür adamı ve aydın kimliğiyle birçok gazete ve dergide çeşitli türlerde çok sayıda ürün de ortaya koymuştur. Bu ürünlerden gezi yazısı niteliği taşıyanlar, iki kitapta toplanmıştır: *Düşsem Yollara Yollara, Berlin Mektupları*.

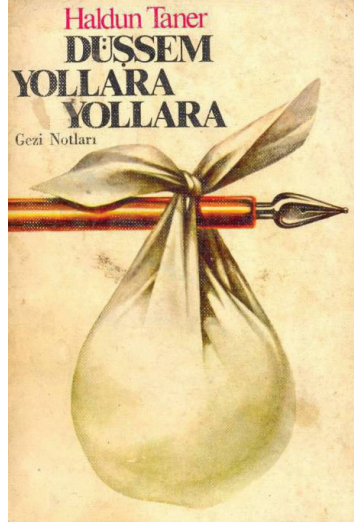
Tekin Yayınevi'nin 1979 yılında yayımladığı 450 sayfalık *Düşsem Yollara Yollara*, pek çok açıdan talihsiz bir kitap olmuştur. Talihsizlik, kitabın adından başlamaktadır: Kitabın Ercişli Emrah'ın bir şiirinden alınmış olan adı, arka kapakta ve ilk sayfalarda “Düşüm Yollara Yollara” biçiminde yazılmıştır. Yazım yanlışlarının çokluğu, kimi yazıların yayım yerlerinin ve tarihlerinin belirtilmemiş olması, kitapta hiç fotoğraf bulunmamasına rağmen, kimi yazılarda fotoğrafın söz edilmesi (s. 264), bu ilk talihsizliğe eklenebilir.

Kitaba “Önsöz” başlığıyla konan “Yolculuğun Erdemleri” başlıklı yazının altında “1955” yılını gördükten sonra karşımıza çıkan “Bu yazılar 1956'dan 1979'a kadar çeşitli gezi izlenimlerini kapsıyor.” açıklaması, Haldun Taner'in bütün gezi yazılarının yeniden ve titizlikle derlenmeyi beklediğini düşündürüyor.

Kitapta sırasıyla Yunanistan, İtalya, Belçika, İngiltere, İran, Fransa, Macaristan, Avusturya, Almanya, Rusya, Hindistan, Polonya, Hollanda, Romanya, Çekoslovakya ve İsveç izlenimlerini okuruz. Yazar, sadece gördüklerini aktarmakla kalmaz, çeşitli konularda bilgi, deneyim ve düşüncelerini dile getirir. Yolculuk edebiyatının Batı ülkelerindeki zenginliğine karşılık bizdeki cıvıllıktan yakındıktan sonra kurduğu şu uzun cümle, içerdiği dokundurmalarla da çok anlamlı ve değerlidir: “Bir vakitler Devletin resmî gezici başısı olarak denizler aşan Falih Rıfkı Atay'la, Amerikan Hava Şirketlerinin ezeli davetlisi olarak göklerde bilmem kaç bin kilometre yapan Ahmet Emin Yalman da olmasa Ahmet Haşim'in, küçük

Frankfurt seyahatnamesi ile, rahmetli Sevik hocamızın “Tunadan Batıya”sı kütüphanelerimizin seyahatname rafında pek yalnız kalacaklardı.” (s. 31).

Haldun Taner’e göre Londra ile Viyana’nın farkı: “Londrada yoldan geçen hattâ acelesi olan adam işini bırakıp sizi sorduğunuz cadde-nin ağzına kadar götürüyor. / Viyanada pasaport memuru arkadaşı ile şakalaşmasını bitirinceye kadar sizi bavullarınızla uçakta bekletiyor. / Bir zamanlar oradan geçtiğimiz ne kadar belli.” (s. 88). Bu son cümle iğne midir çuvaldız mıdır? Daha önemlisi bu iğne veya çuvaldız kime batırılmak istenmiştir?

Haldun Taner’in gezi yazılarında tiyatroya ilişkin gözlem ve değerlendirmeler önemli bir yer tutmaktadır: “İngilterede her temsil sonu milli marş çalınarak ayakta dinleniyor.” (s. 92)

Yazarımız, Almanya’da armağan enflasyonundan söz ettikten sonra şöyle der: “Reklâm makinesi, bu vesile ile az düşünen, çiğnenmiş yargularla yetinen tembel bir kalabalığa bazı adları ezberletip bir sezon boyu moda haline getiriyor.” (s. 198).

Taner, Berlin’de Paris’in Champs-Élysée’sine eş tuttuğu Kurfürstendamm’da gördüklerini anlattıktan sonra şu değerlendirmeyi yapar: “Eski ile yeni birbirini yemiyor. Yanyana rahatça yaşıyor büyük metropollerde. Gün görmüş büyük şehirleri, “**Büyük şehir**” yapan işte bu tolerans. İstanbul hadi neyse de, Ankara’da bunu bulabilir misiniz?” (s. 225).

Sovyetler Birliği döneminde başkent Moskova’da, Kızılmeşdan yakınlarında “muazzam mağazalar” vardır ama tezgâhtarlar memurdur ve “Nerdeyse bugün git yarın gel, diyecekler insana.” (s. 261)

Bir eleştiri daha: “... Kremlin külliyesi içine oturtulan ve Büyük Kongre Holü adı verilen iddialı yapıyı ben çok yadırgadım. Topkapı sarayının bahçesine bir Hilton kondurulmuş sanki.” (s. 261).

Haldun Taner’in gezi notları arasında zaman zaman kendi hayatından kesitler de buluruz. Hindistan sokaklarında rastladığı “derviş olma yolunda bir Amerikalı” ona şunu hatırlatmıştır: “Bir zamanlar ben de nefsimi körletmek için benliğimin burnunu kıracak böyle temrinler yapardım. Örneğin İznik’te bir yarım

gün bir boya sandığı kapıp önüme çıkan herkesin ayakkabısını pırl pırl boyamış, kimseden para da almadığım gibi o şehre yeni gelmiş bir deli boyacı sanılmıştum.” (s. 323).

Budist ve Hinduist felsefelerinden söz ederken “*biz batılılar*” deyiveren Haldun Taner, hemen “*hay aksi şeytan, biz dışardakiler*” (s. 337) diye rücu etmekten kendini alamaz. Bir süre sonra aynı durum yeniden söz konusu olur: “*Biz batılılara karşı -biz batılı da demez miyim- insan Hindistan’a gidince ortadoğulu bile olsa Hindistan’a göre kendini batılı sayıyor, sanki batıllık özenilecek bir şeymiş gibi. Ah şu çocukluktan koşullanmışlık...*” (s. 342).

Batılılaşma uğruna yapılan tuhaflıklara ilişkin ibret verici bir gözlem ve değerlendirme: “*İlk Balkan Folklor festivallerine Türkiye’nin de dört bucağından otantik halk dansları ekipleri çağrılmıştı. Balıkesir zeybeklerinin buradaki mektepli gençlerin zeybek diye oynadığı o kırtık, acıp Seliz Sırrı Zeybeğini hayretle izleyişleri hâlâ gözümün önündedir. Sonra onlar da çıkıp gerçek zeybek oyununu oynamışlardı. Atlamasız zıplamasız, ağır, vakur, erkekçe. Gerçekle uydurmanın farkı da ortaya çıkmıştı böylece.*” (s. 385).

Haldun Taner, Prag’da bir şatoya doğru ilerlerken Kafka’yı ve Şato’sunu anar, sonra da Gürcistan’da “*ülkenin en güzel tepelerine hep manastırların el koyduğunu görmüştüm.*” (s. 415) der. Acaba Haldun Taner Gürcistan izlenimlerini de yazmış mıdır?

Sonra şu satırları okuruz: “*Birden sevgili Sabahattin Eyüboğlunun bir sözü aklıma geldi. / Sabah müezzinlerden önce yakalamak gerek, derdi. / Günün en güzel saatleri gerçekten de sabah ezanından biraz önceki saatler değil midir?*” (a.y.)

Şato gezisi sırasında büyük aynalardan birinin karşısına geçip kendisini seyreden Gülriz Sururi, “*Kimbilir bu aynalara kimler baktı bir zamanlar, diye mırıldan*”ır. Engin Cezzar da, Haldun Taner de, rehberden az önce işitmiş oldukları “*aynalarla pencere camlarının geçen yıl yenilendiği*” bilgisini “*Gülrizin hayalini bozmamak için*” saklarlar (s. 416). Ne güzel bir incelik bu!

Düşsem Yollara Yollara’nın yeniden, fotoğraflarla zenginleştirilerek daha düzgün biçimde yayımlanmasını dileyerek Haldun Taner’in bilgelik dolu bir cümlesini daha iletayim: “*Uygarlığın da, insanlığın da, demokrasinin de, sosyalizmin de yerleşebilmesi insanın kendi bencilliğini ve böbüürünü yenebilmesine bağlı.*” (s. 435).